

МАКОДАЙ І.І.
кандидат психологічних наук
Вінницький національний медичний університет
ім. М.І.Пирогова
МАСЛЮК О. С.
здобувач 4-го курсу
спеціальність «Психологія»
Вінницький інститут Університету «Україна»
м.Вінниця

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.

Аналіз сучасної педагогічної теорії та практики дозволяє стверджувати, що одним із пріоритетних напрямків у навчанні та вихованні підростаючого покоління є розвиток пізнавальних та творчих здібностей дитини.

"Давайте поміркуємо!" - ці слова можна часто почути на уроках. Схвилювати увагу учнів, збудити їх інтерес, дати поштовх думці, вчити логічно й самостійно мислити - така загальна мета будь-якого уроку.

Важливим фактором розвитку молодших школярів є не тільки

рівень їх знань і навичок, але й уся побудова навчального процесу, система методів і засобів навчання, які використовує вчитель на уроці, що сприяють формуванню важливіших психічних функцій дитини, прийомів розумової діяльності.

«Навчання, - пише Л.В.Занков, - йде попереду розвитку. Навчання будується не тільки на завершених циклах розвитку, але перш за все на тих психологічних функціях, які ще не визріли, та рухає попереду формування.

Ці положення нерозривно пов'язані із психологічною теорією Л.С.Виготського. Згідно його теоретичних уявлень, шкільний вік характеризується тим, що виникає та розвивається усвідомлюваність та довільність власних психічних процесів.» [1]

Рухати вперед формування психічних функцій дитини можливо у тому випадку, якщо навчання поставлено так, що і зміст, і методи, і організація його сприяють оволодінню учнями глибокими, міцними знаннями та основними розумовими операціями.

«Є підстави вважати, - пише Н.О.Менчинська, - що оволодіння високим рівнем виконання розумових операцій (яке досягається в умовах активізації учіння) безпосередньо характеризує розумовий розвиток учнів, який є однією з його найважливіших сторін» [3]

Психічний розвиток дитини містить у собі поняття інтелектуального розвитку, який ґрунтується на логічному мисленні. Тому в сучасній початковій школі розвитку логічного мислення приділяється значна увага.

Відомо, що в дошкільному і молодшому шкільному віці діти виявляють неабиякі творчі здібності. Розвивається дитина в цей період, спілкуючись з дорослими та під час ігрової діяльності. Отже, до вступу в школу у неї сформований певний рівень готовності до творчо-пошукової діяльності.

У дітей молодшого шкільного віку основний вид діяльності - навчання. Під керівництвом учителя вони виконують навчально-тренувальні вправи, необхідні для засвоєння певних навичок. Учні переважно засвоюють навчальний матеріал двома способами: запам'ятовуючи та виконуючи завдання певного типу. Це навчання за принципом: "Роби так", тобто на основі механічного наслідування зразків, поданих вчителем, не потребує від учня творчого мислення. Відтак дитина втрачає творчі здібності, якими володіла до школи. Вона не виконує повноцінної інтелектуальної діяльності. Недооцінка абстрактного мислення молодших школярів, якої припускаються деякі вчителі і методисти, породжує серйозні труднощі в навчальному процесі, знижує його ефективність.

Значну роль у розвитку інтелектуальних здібностей молодших школярів відіграє вміння систематизувати об'єкти за їхніми зовнішніми властивостями, узагальнювати на основі порівняння, виділяти спільні ознаки, вибирати найбільш істотні. Для формування у дітей цих умінь необхідно залучати їх до активної і посильної участі в розв'язуванні відповідних завдань. Щоб цього досягти необхідно правильно добирати завдання, поступово ускладнювати, а також синтезувати мислення, мовлення і дії дитини.

Одним із основних завдань школи завжди було і залишається формування культури мислення школярів. Важливою передумовою мислення є логічна грамотність, тобто деякий мінімум знань та вмінь, потрібний для будь-якої інтелектуальної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та педагогічного досвіду роботи вчителів початкових класів дозволив зробити висновок, що навчання логічній грамоти на уроках математики вважається найбільш природним, оскільки логічні форми і відношення у цій науці виступають у чіткому не завуальованому вигляді. Показником інтелектуального розвитку школяра є аналітико - синтетичний характер його мислення. Складовою частиною якого є оволодіння логічними прийомами - порівнянням, аналогією, класифікацією, узагальненням, конкретизацією, виділенням головного тощо.

Порівняння - найбільш елементарна, але дуже суттєва мислительна операція, важлива сторона аналітико-синтетичної діяльності учня. Без порівняння предметів та явищ неможливе вичленення характерних ознак предметів та явищ, які вивчаються, а також змін, які їх торкаються під впливом тих чи інших обставин.

Прийомами порівняння діти у деякій мірі володіють ще до вступу у школу, інтенсивно користуються ними вони буквально з перших днів навчання.

На перших уроках математики діти порівнюють сукупності предметів на натуральних об'єктах, на малюнках тощо, що дозволяє їм оволодіти такими простішими поняттями, як "більше", "менше", "дорівнює". Вправи на порівняння множин допомагають дітям впевнитись у тому, що будь-яке число можна утворити додаванням одиниці до попереднього числа, визначити місце заданого числа в натуральному ряді чисел і т.п.

Заслужовують особливої уваги завдання на порівняння даних, які діти отримують з підручника та наочних посібників, з предметами та явищами оточуючої дійсності. Таке порівняння є одним з елементів зв'язку навчання із життям.

На уроках мовного циклу першокласники порівнюють на слух

звуки, які вони чують та вимовляють. Це дозволяє їм розрізняти голосні та приголосні звуки, тверді та м'які приголосні, знаходити наголос у словах. Порівняння допомагає дітям відрізняти слова, близькі за значенням.

Головне завдання вчителя - вчити дітей цілеспрямованому порівнянню, виявленню найбільш характерних та важливих сторін об'єктів, що порівнюються, а таке порівняння потребує оволодіння іншою мислительною операцією - абстрагуванням.

Прийом абстрагування використовується на уроках мови. Вже при навчанні грамоти діти, абстрагуючись від конкретних звуків, з яких складається слово, вчаться уявляти його складову структуру за кількістю голосних звуків. Абстрагуванням є також виділення голосних та приголосних звуків у слові.

Важливим завданням є навчити дітей, принаймні елементарних правил свідомого міркування, вміння мислити й висловлювати свою думку зрозуміло, чітко й переконливо. Для цього знання основ наук замало. Дітям необхідно знати правила і закони, у них мають бути сформовані логічні вміння, розвинуте логічне мислення. Це на сьогодні є не до кінця вирішеною психолого-педагогічною проблемою.

Список використаних джерел

1. Баєва Т.Ф. Дізнайся, відгадай, обчисли: робочий зошити для розвитку логічного мислення учнів 4 класу. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000.
2. Киричук О. Розвивальне навчання – шлях до науково-гуманістичної системи освіти // Початкова школа. –2002. - №5.
3. Митник О. Логіка у 2 класі. Методичні рекомендації. - К.: Початкова школа, 2002.
4. Мясоєд П.А. Оценка интеллектуального развития младших школьников учителем // Вопросы психологии. – 2001. - №6. – с.89-103.
5. Никончук О.В. З Олівцем у перший клас / Навчальний посібник. – Вінниця: Нова книга, 2002.

НАЙЧУК В.В.

кандидат психологічних наук

доцент кафедри соціальних технологій

Вінницького інституту Університету «Україна»

ЛЕСНІЧЕНКО Н.П.

аспірант кафедри практичної психології

Харківського національного педагогічного університету

ім.Г.С.Сковороди;

викладач кафедри соціальних технологій

Вінницького інституту Університету «Україна»

м.Вінниця

ЛОКУС-КОНТРОЛЮ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Одним із показників зрілості особистості, рівня її морального розвитку та успішності виступає локус контролю, який пов'язаний із мірою відповідальності людини за події власного життя. Виділення локус контролю як особистісної характеристики, що описує те, якою мірою людина відчуває себе активним суб'єктом власної діяльності, а в якій – пасивним об'єктом дії інших людей і зовнішніх обставин, обґрунтована наявними емпіричними дослідженнями, у яких визначено особливості адаптивних можливостей, поведінкових проявів, схильностей осіб з інтернальним та екстернальним типами локалізації контролю до конформізму і залежності.

Локус контролю є глибинним, стійким елементом структури саморегуляції особистості, що безпосередньо впливає на конструктивність її соціальної поведінки. Локус контролю є одним з найважливіших механізмів, які визначають здатність і вміння людини долати життєві труднощі, забезпечуючи тим самим можливість її саморозвитку та самореалізації. Локус контролю - це стійка властивість індивіда, яка формується при його соціалізації і є важливою інтегральною характеристикою особистості, показником зв'язку ставлення до себе зі ставленням до довколишнього світу. Поки що мало досліджені взаємозв'язки локусу контролю з умовами формування особистості, а також з мотиваційними, поведінковими, емоційними та характерологічними особливостями особистості, що надає актуальності темі даної статті.

Поняття «локус контролю» є базовим для теорії соціального навчання та пов'язано з ім'ям Дж. Роттера, але нині вивчається представниками різних психологічних напрямків, зокрема тих, що

стосуються феномену комунікативної залежності особистості: в теорії соціального навчання (Р.Борнштейн, М.Батлес та ін.), в теорії статеворольової соціалізації (Н.Г.Артемцева, Е.Гіденс, О.Калітєвська та ін.), в теоріях само ефективності (А.Бандура, М.Шое, М.Лефкурт та ін.), в теорії вивченої безпорадності (К.Двек, М.Селігман та ін.), особистісної безпорадності (К.В. Веденєєва, Д.О.Цирінг та ін.), у клініко-психологічних теоріях (Б.С.Братусь, Б.В.Зейгарник, О.С.Кочерян, Є.С.Мазур, В.Д.Менделевич та ін.), у теоріях психічної регуляції та саморегуляції (М.Й.Боришевський, Дж.Капра, Д.О.Леонтьєв, С.Д.Максименко, О.П.Саннікова, О.Я.Чебикін та ін.), в теорії самодетермінації (О.Р.Калітєвська, Д.О.Леонтьєв), в контексті суб'єктного підходу (І.В.Запесоцька, В.Б.Нікішина, Г.С.Пригін та ін.) тощо.

О. О. Бандури, відмічає, що «локус контролю є глибинним, стійким елементом структури саморегуляції особистості, що безпосередньо впливає на міру конструктивності її соціальної поведінки. Від міри вираженості інтернального або екстернального локусу контролю значною мірою залежить як світосприймання особистості, так і її активність.

Теоретичний аналіз літератури та власні міркування дозволили нам сформулювати точку зору відносно детермінант комунікативної залежності особистості. Серед них ми виокремлюємо локус контролю, як когнітивний компонент комунікативної залежності, який певним чином впливає на відповідальність людини, здатність керувати власними справами, приймати відповідальні рішення, а також стосується формування суб'єктної позиції стосовно власного життя. Як зазначають дослідники, для залежної особистості характерна екстернальна (зовнішня) локалізація контролю над значущими для неї подіями, тобто людина вважає, що все, що відбувається з нею, є результатом дії зовнішніх сил, а вона сама, відповідно, – пасивним об'єктом дії інших людей і зовнішніх обставин. Науковцями визначено, що людям з екстернальним локусом контролю притаманна конформна, поступлива поведінка, в комунікативній сфері вони виявляють схильність до залежності внаслідок більш слабкої мотивації, невпевненості, пасивності тощо (С.Р.Пантилеев, В.В.Столін, Є.Ф.Бажин, Є.А.Голинкіна, А.М.Еткінд).

Доволі часто зовнішній локус контролю є захисним механізмом, що дозволяє людині уникнути відповідальності за невдачі. Відзначимо, що така безпорадність є суб'єктивною характеристикою залежної особистості і зовсім не обов'язково відображає реальну ситуацію відсутності ресурсів для самостійного вирішення проблем. Виходячи з

вищевикладеного та враховуючи особливості контингенту дослідження, ми вважаємо доцільним дослідити зв'язок між локусом контролю та рівнем комунікативної залежності на прикладі жінок-домогосподарок.

Засновник теорії суб'єктивної локалізації контролю Дж. Роттер вважав, що існують індивідуальні відмінності, які залежать від того, на кого люди покладають відповідальність за те, що з ними відбувається. Локус контролю – це стійка психологічна якість особистості, що характеризує її схильність приписувати відповідальність за події, які відбуваються з нею, або зовнішнім силам, або власним здібностям і зусиллям [3].

Суб'єктивним контролем називається схильність людини брати на себе і покласти на інших людей відповідальність за те, що з ними відбувається. На відміну від суб'єктивного може існувати так званий об'єктивний контроль подій, що відбуваються незалежно від бажання людини, з волі обставин чи випадку [7].

Суб'єктивний локус контролю можна визначити як одну з важливих характеристик самосвідомості, що визначає особливості поведінкових реакцій у широкому спектрі соціальної взаємодії та проявляється у почутті відповідальності, рівні активності і ступеня впливу на обставини життя [5].

Локус контролю (від латин. locus – місце і франц. controle – перевірка) – поняття, що відображає схильність людини приписувати причини подій зовнішнім або внутрішнім чинникам, також його називають «локалізацією контролю вольового зусилля». Вперше це поняття введено американським соціальним психологом

Виділяють два типи локалізації локусу контролю: інтернальний і екстернальний, залежно від того, як людина оцінює ситуацію, що є причиною різних подій у її житті і хто несе за них відповідальність.

Зовнішній локус контролю – це схильність людини приписувати результати діяльності зовнішнім факторам (екстернальний тип). Людина переконана, що її успіхи та невдачі насамперед залежать від зовнішніх обставин: умов навколишнього середовища, дій ситуації, везіння чи невезіння, випадковості, дій інших людей тощо.

Внутрішній локус контролю – це схильність людини приписувати результати діяльності внутрішнім факторам (інтернальність тип). Людина вважає, що події, які з нею відбуваються насамперед залежать від особистісних якостей: компетентності, цілеспрямованості, здібностей, що детермінуються (визначаються) її власною активністю і зусиллями, і є закономірними наслідками її власної діяльності. Внутрішніми факторами локалізації контролю є

власні зусилля, позитивні та негативні якості, наявність або відсутність необхідних знань, умінь та навичок.

Будь-який індивід займає певну позицію на континуумі, що задається цими полярними локусами контролю. Уперше різні методики діагностики «суб'єктивного локусу контролю» як характеристики особистості, апробовано у 1960-х роках в США. Найбільш відома серед них – «шкала локусу контролю» (locus of control scale), що розроблена Дж. Роттером.

Існує декілька способів вимірювання локалізації контролю, що використовують для дітей і дорослих.

Дослідниками в цій області частіше використовується «Шкала І-Е», створена Роттером у 1966 році [6]

В сучасній психологічній науці локус контролю розглядається як глибинний, стійкий елемент структури саморегуляції особистості, як один з найважливіших механізмів, що визначають здатність людини долати життєві труднощі, здатність до саморозвитку, самореалізації. Інтернальний тип локус контролю проявляється у випадку, коли причинність і відповідальність приписується самій діючій особі, тоді як при екстернальному типі локус контролю відповідальність покладається на чинники, які не залежать від особистості, тобто на зовнішні обставини, випадковості, чинник долі тощо [2].

Згідно результатів емпіричних досліджень, люди з інтернальним типом локус контролю більш впевнені в собі, спокійні, позитивні, у них легше складаються міжособистісні відносини, вони більш незалежні. Людей з екстернальним типом локус контролю відрізняє підвищена тривожність, конформність, менша терпимість до інших і менша популярність. Дані літератури свідчать про те, що особистості з інтернальним локусом контролю характеризуються більш потенціалом в переборюванні труднощів, стресостійкістю, ефективністю в діяльності, у стосунках з оточуючими і в житті взагалі. При цьому зовнішній (екстернальний) локус контролю пов'язується з дезадаптивністю особистості, пасивністю її поведінки, неспроможністю протистояти складним життєвим обставинам.

Список використаних джерел

1. Бажин Е.Ф., Голынкина Е.А., Эткинд А.М. Метод исследования уровня субъективного контроля // Психологический журнал. – 1984. – Том 5. – № 3. – С. 152-153.
2. Кондаков И.М. Экспериментальное исследование структуры и личностного контекста локуса контроля / И. М. Кондаков, М. Н. Нилопец // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16. – № 1. – С. 43-52.

3. Кузнецова Ю.С. Изучение особенностей локус контроля личности как способа принятия ответственности за свою жизнь (на примере студентов ВУЗа) // Журн. науч. публ. Аспирантов и докторантов. – 20.08.07 [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.jurnal.org/articles/2007/psih15.htm> (05.06.16).
4. Леонтьев Д.А. Тест жизнестойкости / Д.А. Леонтьев, Е.И. Рассказова. – М.: Смысл, 2006. –63 с.
5. Магун В.С. О взаимосвязях готовности человека к собственным усилиям и ожидаемой им помощью / В.С. Магун // Психологический журнал / Ред. А.В. Брушлинский, И.О. Александров, И.И. Чеснокова. – 1991. – Том 12 – №6. – С. 40-55.
6. Реан А.А. Психология и психодиагностика личности. Теория, методы исследования, практикум / Артур Реан – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК 2006. – 416 с.
7. Саннікова О.П. Комунікативна креативність інтерналів і екстерналів: порівняльна характеристика / О. П. Саннікова, І. А. Страцинська // Наука і освіта. – 2013. – № 3. – С. 149-
8. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д.Зиглер. – СПб.: Питер, 2002. – 608 с.